

виды деревьев выпадают из парковых насаждений уже на 70–90-х годах жизни, что требует специальных неотложных мероприятий по уходу за парком. Выявлены старые деревья-патриархи разных видов.

Ключевые слова: старинные парки, инвентаризация дендрофлоры, фитосанитарное состояние, старые деревья.

Inventory dendroflora in the old park Mykulenetskoyi Regional Hospital detected phytosanitary condition and general biological characteristics of trees. It was found that the relative living state park trees is 63.2% and meets the criteria as “satisfactory”. Fast-growing tree species drop out of parklands by the 70–90 years of life, that requires special emergency measures to care for the park. There are offer the prospects of development of the park through its rehabilitation and reconstruction.

Key words: ancient parks, inventory dendroflora, phytosanitary condition of tree plantation, old trees.

УДК 581.424:581:524:630.574:631.529

ВІКОВІ ДЕРЕВА В ЛАНДШАФТНИХ КОМПОЗИЦІЯХ СИРЕЦЬКОГО ДЕНДРОПАРКУ

**С. А. Глухова, директор Сирецького дендропарку,
Л. І. Ємець, старший науковий співробітник,
С. М. Михайлик, кандидат сільськогосподарських наук, старший
науковий співробітник
Сирецький дендрологічний парк загальнодержавного значення
e-mail: syrets.dendropark@gmail.com**

Сирецький дендрологічний парк загальнодержавного значення був створений в середині ХХ століття на основі садового господарства банкіра Карла Мейєра. Дослідження присвячено вивченню, охороні та збереженню вікових дерев у насадженнях Сирецького дендропарку. Проведено інвентаризацію та оцінено сучасний стан вікових дерев та їхню роль у ландшафтних композиціях.

Ключові слова: вікові дерева, життєвий стан, ландшафтні композиції.

Природні заповідні об'єкти були у всі часи й в усіх народів. З виникненням релігій вони присвячувались богам та мали сакральне значення. За часів Київської Русі гаї заповідались як священні та правила за храми: гайбог, божниця, святибор, Буг. У священних дубових гаях найстаріші дерева обгороджували парканом, за який могли заходити лише жерці. Протягом усієї історії Української землі великого значення

надавалося збереженню природних скарбів. Київські князі створювали заповідні території з утилітарною метою, як мисливські угіддя [3].

Перший у радянській Україні нормативний акт 1926 р., який встановив правила створення, охорони, утримання, дослідження та пропаганди заповідних територій, – «Положення про пам'ятки культури та природи». Станом на 1929 р. на території України заповідний фонд складав 113 101,75 га і мав 9 об'єктів природно-заповідного фонду. Однак у 1949 р. було вирішено використовувати заповідні землі з господарською метою. У результаті станом на 1965 р. в Україні залишилось 2 заповідники загальною площею 11 536 га [2].

З початку 1970-х рр. було зроблено кілька рішучих кроків із розширення мережі природоохоронних територій. Станом на 1981 р. налічувалось 16 державних природних заповідників та національних парків загальною площею 167 311,6 га [2].

Україна є активним учасником міжнародної діяльності в галузі збереження довкілля. У 1992 р. прийнято Закон України «Про природно-заповідний фонд України», який визначив сучасну класифікацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду, врегулював питання власності, основні вимоги щодо режиму охорони. Згідно з цим Законом, Сирецький дендрологічний парк набув статусу дендрологічного парку загальнодержавного значення. За період з 1992 р. по теперішній час природно-заповідний фонд України зріс майже вдвічі та має у своєму складі 7010 об'єктів загальною площею 2557,8 тис. га [3].

З 1949 р. постановами ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР заборонено вирубку старих дерев. В Україні нині заповідано близько 3000 дерев. У результаті ефективної роботи громадськості, київських природоохоронних служб і депутатів КМДА у Києві заповідано майже 300 вікових дерев [1, 9].

Вікові дерева мають велику культурну і символічну цінність. Вони є живими свідками минулих подій в історії та культурі народу. Старі дерева мають більше індивідуальних рис, ніж молоді, вирізняються унікальною зовнішньою естетикою і вражають надзвичайною енергетикою. Вікові дерева мають загальнолюдську цінність, є сполучною ланкою між минулим і сучасним, відіграють важливу роль у створенні відчуття фізичного і психологічного комфорту людей.

Мета досліджень – провести повну інвентаризацію вікових дерев Сирецького дендрологічного парку та оцінити їхній життєвий стан.

Матеріал і методика досліджень. Об'єктом дослідження є деревні насадження Сирецького дендрологічного парку.

Походження дерев та їхній вік встановили за формулою $L = K \times C0$ (де L – вік дерева, K – коефіцієнт, C – довжина кола (обхват) стовбура дерева) й архівними матеріалами [2]. Життєвий стан дерев визначали за допомогою «Санітарних правил в лісах України» [12]. Ландшафтну оцінку деревостану проводили за методикою Л. І. Рубцова [10, 11]. Територію дендропарку поділено дорожньо-стежковою мережею на 56 окремих ділянок – куртин.

Результати досліджень. Сирецький дендрологічний парк загальнодержавного значення розташований у північно-західній частині м. Києва в урочищі Сирець та займає площу 7,5 га. Наприкінці XIX – на початку XX ст. у Сирецькому гаю на лівому березі річки Сирець містилися володіння відомого киянина банкіра Карла Мейера, який заснував на Сирці велике садове господарство, де вирощував саджанці декоративних та плодкових дерев, кущів і квітів [5]. В основу Сирецького дендропарку було покладено невеликий масив із хвойних та листяних порід перед будинком господаря, який зберігся до теперішнього часу.

З давніх часів територію Києва оточували вікові ліси [8]. З півночі та сходу Сирецький дендропарк межує з «Сирецьким гаєм», який є пам'яткою садово-паркового мистецтва місцевого значення. Свого часу це був єдиний екологічний комплекс із територією дендропарку. Аборигенними видами, характерними для цієї місцевості, є дуб звичайний (*Quercus robur* L.), граб звичайний (*Carpinus betulus* L.) та береза (*Betula pendula* L.) [6, 8]. У «Сирецькому гаю» інколи трапляються екземпляри *Q. robur* L. могутніх розмірів (рис. 1).

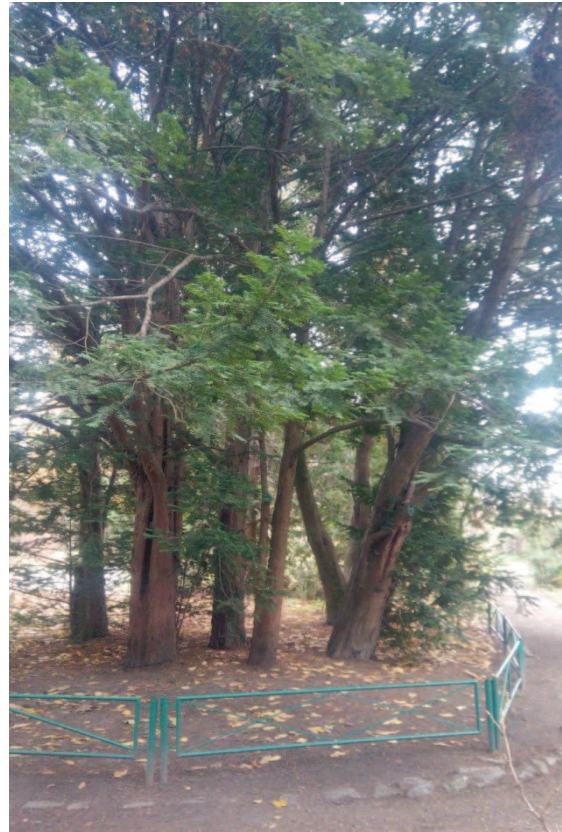

Рис. 1. Найстаріші дерева *Quercus robur* L. та *Taxus cuspidata* Siebold et Zucc. на території Сирецького дендропарку (листопад 2015 р.)

За результатами останньої інвентаризації, на території дендропарку представлено понад 479 таксонів місцевих та інтродукованих деревних рослин, серед них 215 (44,9 %) дерев, 238 кущів (49,7 %) та 26 ліан (5,4 %) [4]. Сучасним представникам дендрофлори Сирецького дендропарку переважно 60–70 років, але поміж них збереглися справжні довгожителі – 39 дерев віком більше ніж 100 років (табл.).

Вікові дерева Сирецького дендрологічного парку (2015 р.)

Назва	№ куртини	Кількість дерев	Вік дерев, років	Обхват стовбура дерева, см	Діаметр крони, м	Санітарний стан, бал
<i>Acer platanoides</i> 'Schwedleri' Nichols. *	7	1	115	251	11×12	I
<i>Acer platanoides</i> 'Schwedleri' Nichols. *	7	1	115	362	10×16	I
<i>Chamaecyparis pisifera</i> Sieb. *	17	1	115	110	6×5	II
<i>Chamaecyparis pisifera</i> Sieb. *	17	1	115	144	4×5	II
<i>Chamaecyparis pisifera</i> 'Filifera' *	8	1	115	123	5×6	I
<i>Picea abies</i> (L.) Karst. *	1	1	115	206	10×10	I
<i>Picea abies</i> (L.) Karst. *	16	1	115	155	8×8	I
<i>Picea engelmannii</i> Engelm. *	16	1	115	144	4×4	I
<i>Picea pungens</i> 'Argentea' *	8	1	115	157	3×5	I
<i>Picea pungens</i> 'Argentea' *	17	1	115	124	3×4	I
<i>Picea pungens</i> 'Argentea' *	17	1	115	126	3×4	I
<i>Picea pungens</i> 'Argentea' *	17	1	115	165	3×4	I
<i>Picea pungens</i> 'Argentea' *	6	3	115	61, 80, 95	1×1,5	III
<i>Picea pungens</i> 'Argentea' *	17	1	115	177	3×4	VI
<i>Pinus nigra</i> Arn. *	17	1	115	250	15×15	II
<i>Quercus robur</i> L.	1	1	≈ 250	262	8×9	I
<i>Quercus robur</i> L.	1	1	≈ 300	310	20×15	I
<i>Quercus robur</i> L.	19	1	≈ 300	332	10×12,5	I
<i>Quercus robur</i> L.	19	1	≈ 250	245	10×15	I
<i>Quercus robur</i> L.	19	1	≈ 200	215	6×7	I
<i>Quercus robur</i> L.	19	1	≈ 250	284	10×14	I
<i>Quercus robur</i> L.	19	1	≈ 250	272	10×20	I
<i>Quercus robur</i> L.	19	1	≈ 300	296	15×20	I
<i>Quercus robur</i> L.	19	1	≈ 300	304	15×20	I
<i>Taxus cuspidata</i> Siebold et Zucc. *	6	6	140	55, 80, 110, 117, 156, 164	щільна група 13×15	II
<i>Thuja occidentalis</i> L. *	6	1	120	115	3×4	I
<i>Thuja occidentalis</i> L. *	6	1	120	190	4×5	I
<i>Thuja occidentalis</i> L. *	6	1	120	91, 95, 100	5×8	I три стовбури

Продовження таблиці

Назва	№ куртини	Кількість дерев	Вік дерев, років	Обхват стовбура дерева, см	Діаметр крони, м	Санітарний стан, бал
<i>Thuja occidentalis</i> 'Ellwangeriana' *	17	1	115	55,64,84	3×4	II три стовбури
<i>Tilia americana</i> L. *	17	1	115	217	11×11	I
<i>Tilia euchlora</i> C. Koch. *	7	1	115	200	8×9	I
<i>Tilia cordata</i> Mill.	19	1	≈ 200	206	8×9	I
<i>Tilia tomentosa</i> Moench. *	7	1	115	375	6×9	II
Разом		40				

* Вік рослин за архівними даними.

Зважаючи на розрахунки, можна вважати, що вік дерев коливається від 100 до 300 років [13]. Обхват стовбура окремих дубів сягає 300–332 см, лип – 206–375 см, ялин колючих 'Сріблястих' – 157–165 см, кленів – 251–362 см. Аналіз санітарного стану дерев показав, що 25 дерев перебувають у доброму стані, без ознак ослаблення, крона густа, хвоя (листя) зелена, срібляста, стовбури і гілки не мають зовнішніх ознак пошкодження (категорія I) [12]. 12 дерев віднесено до категорії II. Вони мають незначні ушкодження, спостерігається всихання окремих гілок, місцеве пошкодження стовбурів (рис. 2). Окремі екземпляри, як-от *Taxus cuspidata* Siebold et Zucc., потребують лікування тріщин у стовбурі. У 2013 р. навколо тисів було встановлено охоронне огороження (рис. 1). Три екземпляри *Picea pungens* 'Argentea' дуже ослаблені, приріст слабкий, хвоя жовто-зелена, частково осипається, спостерігається всихання гілок (категорія III). У 2014 р. внаслідок пошкодження короїдом-типографом всохла *Picea pungens* 'Argentea' 1900 року посадки на куртині 17 (категорія VI). На жаль, унаслідок несприятливих погодних чинників, а саме тривалого снігопаду та ураганного вітру взимку 2013–2014 рр., вивернуло кореневу систему *Thuja occidentalis* L. 1900 року, дерево загинуло та було видалено з насаджень куртини 6.

Вікові дерева є композиційним ядром нижньої частини дендропарку (рис. 3). У створенні різновікових багатоярусних ландшафтних композицій [10, 11] дістав утілення творчий задум засновника дендропарку М. О. Птіцина. Перший ярус складають дуби (*Quercus robur* L.), липи (*Tilia cordata* Mill., *Tilia euchlora* C. Koch.), клени (*Acer platanoides* 'Schwedleri' Nichols.), ялини (*Picea pungens* 'Argentea', *Picea engelmannii* Engelm.). У другому ярусі ростуть *Pyrus communis* L., *Cornus mas* L., *Rhus typhina* L., *Catalpa ovata* G. Don fil., *Fraxinus excelsior* L. У третьому ярусі висаджено *Philadelphus coronarius* L. та *P. falconeri* Sarg., *Sorbaria sorbifolia* (L.) A. Br., *Deutzia scabra* Thunb., *Syringa vulgaris* L. Під наметом вікових дерев розмістилися масиви ґрунтопокривних багаторічників – хост, барвінків, плющів, підсніжників, які навесні утворюють яскраві килими, гармонійно поєднуючись із видами природної флори: *Anemone ranunculoides* L., *Ficaria verna* Huds., *Scilla bifolia* Haw., *Corydalis solida* (L.) Clairv., *Convallaria majalis* L.

Рис. 2. *Pinus nigra* Arn. біля адміністративної будівлі (2015 р.)

Рис. 3. Вікові екземпляри *Acer platanoides* 'Schwedleri' Nichols. у насадженнях Сирецького дендропарку (2015 р.)

Гармонійне поєднання вікових дерев із сучасними насадженнями робить ці куточки парку особливо привабливими і затишними для відвідувачів.

З метою збереження паркових ландшафтів Сирецького дендропарку і вікових дерев у їхньому складі буде продовжено моніторинг стану насаджень та здійснено комплекс заходів, що сприятимуть покращенню життєздатності та довговічності дерев. Потрібен їх індивідуальний захист, лікування, роботи з підживлення. Після проведеної роботи з інвентаризації дерев планується паспортизація кожного дерева. З метою підвищення рівня екологічної культури та інформованості населення, популяризації вікових дерев заплановано встановлення інформаційного щита і створення фотогалереї на сайті установи.

Висновки

Вікові дерева Сирецького дендропарку є основою створених ландшафтних композицій. Окрім того, ці рослини мають історичну і ботанічну цінність, зокрема для розуміння довговічності цих видів рослин у штучних насадженнях в умовах урбанізованого середовища.

Список літератури

1. Бондарь Ю. А. Восстановление старинных ландшафтных парков / Ю. А. Бондарь, А. К. Салатич, Я. Л. Садовенко. – К., 1974. – 84 с.
2. Борейко В. Е. История заповедного дела в Украине. Киевский эколого-культурный центр / В. Е. Борейко. – К., 2002. – 272 с.
3. Заповідна справа в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. М. Д. Гродзинського, М. П. Стеценка. – К., 2003. – 306 с.
4. Каталог рослин Сирецького дендрологічного парку. – К. : Фітосоціоцентр, 2004. – 88 с.
5. Київ. Енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. – К. : Головна редакція УРЕ, 1981. – 735 с.
6. Київ, як екологічна система: природа – людина – виробництво – екологія / В. В. Стецюк, С. П. Романчук, Ю. В. Щур та ін. – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2001. – 316 с.
7. Колесников А. И. Декоративная дендрология / А. И. Колесников. – М. : Лесная промышленность, 1974. – 704 с.
8. Лаптев А. А. Зелёные богатства Киева и его окрестностей / А. А. Лаптев, Е. Д. Барановский. – К. : Урожай, 1966. – 118 с.
9. Охороняймо вікові дерева Києва. – К. : КЕКЦ, 2008. – 15 с.
10. Рубцов Л. И. Растения у ландшафтной архитектуре / Л. И. Рубцов. – К. : Академия архитектуры УРСР, 1949. – 135 с.
11. Рубцов Л. И. Справочник по зелёному строительству / Л. И. Рубцов, А. А. Лаптев. – 2-е изд. – К. : Будівельник, 1971. – 312 с.
12. Санітарні правила в лісах України. – К., 1995. – 19 с.
13. Стародавні дерева України : реєстр-довідник / П. І. Гриник, М. П. Стеценка, С. Л. Шнайдер та ін. – К. : Логос, 2010. – 143 с.

Сырецкий дендрологический парк общегосударственного значения был создан в середине XX столетия на основе садового хозяйства банкира Карла Мейера. Исследования посвящены изучению, охране и сохранению вековых деревьев в насаждениях Сырецкого дендропарка. Проведена инвентаризация и дана оценка жизненного состояния всех вековых деревьев, а также их роли в ландшафтных композициях парка. Исследовано 39 вековых деревьев.

Ключевые слова: вековые деревья, жизненное состояние, ландшафтные композиции.

The Syretskiy Dendrological Park of state value was created in the middle of the XX century on the basis of the Carl Meyer banker garden economy. The research was dedicated to study, protection and retention of century old trees in the cultivations of Syretskiy Dendrological Park. The inventory of such trees was carried out and the estimation of the vital state of century old trees, and also their role in the topographical compositions of park was given. Totally 39 old trees were investigated.

Key words: century old trees, vital state, topographical compositions.

УДК 581.424:581:524:630.574:631.529

ВИДАТНІ ВІКОВІ ДЕРЕВА ДЕНДРОЛОГІЧНОГО ПАРКУ «ОЛЕКСАНДРІЯ» ЯК ПАМ'ЯТНИКИ ПРИРОДИ ТА ОБ'ЄКТИ ІСТОРИКО- КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

**Н. М. Дойко, кандидат біологічних наук, старший науковий
співробітник**

**Державний дендрологічний парк «Олександрія» НАН України
e-mail: index_bc@ukr.net**

Державний дендрологічний парк «Олександрія», одну з провідних ботанічних установ України, було створено на основі однойменного присадибного парку графів Браницьких наприкінці XVIII ст. Він отримав у спадок унікальну колекцію старовікових дерев, які є пам'ятками природи й об'єктами історико-культурної спадщини. Наші дослідження присвячено повній інвентаризації всіх старовікових дерев парку, оцінці їхнього життєвого стану, визначенню необхідних заходів щодо їх лікування та індивідуальному догляду. В роботі дано характеристику 47 видатним деревам парку.

Ключові слова: старовікові дерева, історико-культурна спадщина, життєвий стан, заходи індивідуального догляду.